

HİTİT KAYNAKLARINDA AŞTATA ÜLKESİ VE DEĞİŞEN COĞRAFI SINIRLARI

Cansu ALTUN*

Öz

Orta Fırat bölgesinde yer alan Aštata, Eski Yakınoğu kaynaklarından bilinen bir yer adıdır. Hem şehir hem de ülke belirteci ile görülen Aštata'nın yeri konusunda bazı tartışmalar bulunmaktadır. Hitit ile Mitanni Devletleri arasında yapılan Şattivaza antlaşmasında, iki ülke arasında sınırlar belirlenirken Mitanni'nin komşusu olan Aštata'nın da hudutlarından bahsedilmiştir. Ancak, antlaşmada Aštata'nın coğrafi durumu, Mitanni kontrolünden sonra Hitit egemenliğinden hemen öncesini göstermektedir. Çivi yazılı belgeler ve arkeolojik verilerden Hitit egemenliğine geçtikten sonra, Aštata'nın sınırlarının değiştiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Aštata, Emar, Meskene, Hitit Devleti, Tarihi Coğrafya.*

Abstract

Aštata Country and Its Changing Geographical Borders in Hittite Sources

Aštata, a place name known from ancient Near Eastern sources, is located in the region of the Middle Euphrates. There is some debate about the location of Aštata, which is attested as both a city and a country. The borders of Aštata, the neighbour of Mitanni, are referred in the Šattivaza treaty between the Hittite and Mitanni states. However, the geographical situation of Aštata mentioned in the treaty reflects the period just before the Hittite hegemony, after the control of Mitanni. From cuneiform documents and archaeological data, it is understood that after the transition to Hittite dominance, the borders of Aštata changed.

Keybords: *Aštata, Emar, Meskene, Hittite Empire, Historical Geography.*

*Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Ankara. E-posta: cansu.altun1992@gmail.com ORCID: 0000-0003-1662-2843
(Makale Gönderim Tarihi: 11.02.2024 - Makale Kabul Tarihi: 02.05.2024)
Bu makale, "Hitit İmparatorluk Döneminde Kuzey Suriye'nin Tarihi Coğrafyası Hakkında Bazı Değerlendirmeler" başlıklı doktora tez çalışmasından üretilmiştir. Doktora tez danışmanım Prof. Dr. Turgut Yiğit'e desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Giriş

Aştata, başta Hitit kaynaklarında olmak üzere Ugarit, Alalah ve Emar kaynaklarında geçen bir ülke, bölge ve muhtemelen buranın başkenti olan bir kentin adıdır. Bu yer adıyla ilgili devam eden araştırma ve çalışmaların yanı sıra bir ülke ya da kent olarak, Aştata'nın konumu ve yönetim yapısı hakkında tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu çalışma, öncelikle Hitit kaynaklarında Aştata'nın politik tarihi ve Hitit kontrolüne altındayken yaşanan olayları özetleyerek başlayacaktır. Ardından, Aştata'nın konumlandırılması için çeşitli eşleştirmeler ve alternatifler tartışılacak ve Aştata ülkesinin sınırları çivi yazılı belgelerin ışığında incelenecektir. Son olarak, Hitit egemenliğine altında Aştata ve dolayısıyla Hitit Devleti'nin sınırlarının nasıl değiştiği üzerine detaylı analiz sunulacaktır. Çivi yazılı kaynaklar, Aştata'nın coğrafyası hakkında ipuçları sağlar ve Hitit İmparatorluğu'nun sınırlarının belirlenmesinde, Asurlara karşı tampon bir bölge olan Aştata ülkesinin önemli olduğunu gösterir. Bölgeyi ele geçirdikten sonra Hititlerin oluşturdukları barış ortamına karşı, Mitanni Devleti'ni ortadan kaldıran ve katı bir yayılcı politika izleyen Asur Devleti, Aştata ülkesinin sınırlarını etkilemiş ve bu doğrultuda Hitit egemenliği öncesindeki Aştata'nın hudutlarında değişiklikler görülmüştür. Arkeolojik çalışmalar da bu değişikliği desteklemektedir. Tüm bilgiler çerçevesinde, bu çalışmada Aştata ve Hitit Devleti'nin sınırlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

I. Hitit Kaynaklarına Göre Aştata

Aştata'dan söz eden çeşitli kaynaklar bu yerin, Mezopotamya'ya giden temel anayol olan Orta Fırat bölgesinde bulunduğu bilgisini vermektedir. Aştata'dan bahseden en eski belgeler, bugünkü Antakya'nın Reyhanlı ilçesine konumlandırılan Alalah'tan, en can alıcı bilgiler ise Çorum/ Boğazköy'deki Hattuşa merkezli Hitit dönemi yazılı kaynaklarından edinilmektedir. Hititler, daha Eski Krallık Döneminde, I. Hattuşili zamanında, politik dengelerin değişkenlik gösterdiği Kuzey Suriye Bölgesiyle ilgilenmeye başlamışlardır. I. Hattuşili'nin evlatlığı ve ardılı I. Murşili Suriye'de Hitit gücünü göstermek için kararlı bir şekilde hareket etmiş ve bu toprakları aşarak Mezopotamya'daki Eski Babil Devletine son vermiştir. İmparatorluk Döneminde I. Şuppiluliuma, Suriye'ye seferler düzenleyip bölgeyi ele geçirmeden çok daha önce, Hititler Aştata bölgesini geçici de olsa kontrol altına almışlardır. Fakat, burası muhtemelen daha çok Emar olarak tanındığından, I. Hattuşili ve I. Murşili dönemlerine ait Aştata hakkında herhangi bir metin bulunmamaktadır. Buna karşın, sadece Eski Krallık Dönemi belgelerinde görünen Emar¹, İmparatorluk Dönemi belgelerinde Aştata olarak anılmış olmalıdır. Hitit tarihine dair ayrıntılı bilgiler sunan ve hukuki bir belge olarak önem arz eden Telipinu fermanı (2BoTU 23A I 36), bu dönemdeki olaylar hakkında değerlendirmeler yapılmasını sağlayan fikirler sunmaktadır. Görünüşe göre, Hitit kralı II. Hantili zamanında baş gösteren isyanlar sırasında, Şukziya, Hurpana ve

¹ Emar yer adına I. Hattuşili'nin yıllıklarında: KUB 40.5 II 5'+ KBo 22.4 II 7'= KUB 40.4+ KBo 12.13, 7' ve Eski Krallık Dönemine tarihlenmesi beklenen oldukça kırık bir Akadca mektupta: KUB 3.79 7' rastlanılmaktadır.

Karkamış kentleriyle birlikte Aštata da isyanlara katılmıştır². Bu kentler Hatti ülkesine asker vermek istemeyerek zaman içinde Hitit egemenliğinden çıkmışlardır. Bu durum, Hititlerin, krallık ve imparatorluk dönemlerinde, Aštata'yı iki kez ele geçirdiğini göstermektedir.

Hititler, stratejik ve ticari açıdan kritik bir öneme sahip Suriye ile olan ilişkilerini bir şekilde kesmemişlerdir. I. Tuthaliya dönemine ait olduğu düşünülen³ KBo 50.134+ KUB 57.18 belgesinde, Aštata'nın insanlarıyla⁴ bir antlaşma yapıldığı belirtilmektedir. Metin oldukça hasarlı olduğundan, içeriği hakkında bilgiler kısıtlı kalmaktadır; ancak, "Aštata şehrinin insanları" ifadesi⁵, antlaşmanın bir yöneticiden ziyade Aštata halkıyla yapıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü Astour, bu ifadelerin Orta Hitit Dönemi'nde Aštata'nın bir kral tarafından yönetilmediğine işaret edebileceğini belirtmiştir⁶. Bununla birlikte, diğer antlaşmalarda da bu tarz ifadelerin olması, bölgenin gerçekten yöneticisiz olduğu fikrini güçlendirmektedir. II. Murşili'nin oğlu II. Muvatalli döneminde Halpa'daki vassal kral Talmi-Şarruma ile yapılan antlaşmada,⁷ geçmişe atıfta bulunurken, Halpa'nın doğudaki komşusu Aštata ve batısındaki komşusu Nuhaşşe halklarının Halpa üzerindeki taleplerinden bahsedilmektedir. Antlaşma metni olan KBo 1.6'da (öy.21 ve 37) yine DUMU^{MES} KUR *Aš-ta-ti* "Aštata ülkesinin halkı" şeklinde kaydedilen ifadeler, yukarıdaki görüşü desteklemektedir. Ancak, Emar'da yaklaşık bu dönemden başlayarak, en az iki hanedanlığın hüküm sürdüğünün tespiti,⁸ Emar ve Aštata ilişkisi düşünüldüğünde, bu durumla çelişmektedir. Ayrıca, Sumerce'de çoğul olan LÚ^{MES} ve DUMU^{MES} sözcükleri, bir yerin halkının yanı sıra yönetici grubuna da atıfta bulunabilir. Eğer bu durum geçerliyse, Yamada'nın öne sürdüğü gibi, Hitit egemenliğinden önce Aštata Ülkesi, merkezi Emar olan bir şehir krallıkları konfederasyonuna sahipti⁹.

Hititler, İmparatorluk Dönemi'ne geçmeden önce, iç meseleleriyle meşgul oldukları karanlık dönemde, Suriye boş kaldı ve bu boşluktan faydalanan Hurri- Mitanni Devleti bölgede oldukça güçlendi. Hatta bu dönemde, belki kısa bir süre için, Aštata bölgesini de ele geçirmiştir¹⁰. Ancak Mitanni Devleti'nin Kuzey Suriye ve Orta Fırat bölgesindeki gücü, Hitit kralı I. Şuppiluliuma'nın bölgeye yönelik seferleriyle önemli ölçüde azalmıştır. Mitanni krallarının uzun vadeli dostluk ilişkileri kurduğu Mısır firavunları, kendi iç meseleleri nedeniyle Suriye krallıklarına ve Mitanni Devletine

² Hoffmann 1984, s.20; Öy. I § 12: 36-37; RGTC 6, s.48; Archi 2014, s.142.

³ Archi 2014, s.142; Cohen 2019, s.280.

⁴ Miller 2007, s. 128; Archi 2014, s.142.

⁵ Miller 2007, s. 128: KUB 57.18 + 714/v + 1460/u Ay. 5'te LÚ^{MES} URU Aš-ta-^rta' ifadesi görülmektedir. Fakat sondaki -ta olarak tamamlanan hafif zarar görmüş işaretin başlangıcı -ta'dan ziyade Miller'in de dediği gibi -pa ya da -kat işaretine benzemektedir.

⁶ Archi 2014, s.142-143.

⁷ Weidner 1923, s.80; KBo 1.6 Öy. 21 ve 37; Beckman 1999, s. 93-94, Nr.14.

⁸ Skaist 1998, s. 58-60; Cohen ve d'Alfonso 2008, s.4-6.

⁹ Yamada 2015, s.279.

¹⁰ Cohen ve d'Alfonso 2008, s.18; Van Exel 2010, s.71: Emar'daki belgeler, Mitanni tarzı mühürleme uygulamalarında artışın olduğunu göstermektedir ki Mitanni etkisinin açık bir işaretidir.

destek verememiş ve bu durum, Hititlerin bölgeyi kontrol altına alacakları politik ortamı yaratmıştır. Sonunda Hitit kralı Şuppiluliuma, üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalan Mitanni kralı Şattivaza ile sınırların belirlenip kaydedildiği bir antlaşma yapmıştır. Bu antlaşmada, Mitanni'nin batı ve güney-batıdan komşusu olan Aštata ülkesinin (KBo 1.1, Ay. 18 ve 19) coğrafyası hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Antlaşmaya göre, Ekalte, adı kırık olan bir şehir, Ahuna ve Terqa kentlerine sahip Aštata ülkesi, bu dönemde ne Mitanni ne de Hititlere bağlıydı. Orta Fırat Bölgesinde, kısmen geniş topraklara sahip olan Aštata ülkesi, Hititler için potansiyel bir tehdit unsuru olarak kabul edilmektedir¹¹. I. Şuppiluliuma, Nuhaşşe kralı Tette ile yaptığı antlaşmada (KBo 1.4 II 90), Hurri, Mısır, Alşi ve Aštata ülkeleriyle düşman olması durumunda Nuhaşşe'nin kendisine destek vermesini talep etmektedir. Fakat, Kuzey Suriye Seferlerinden muhtemelen hemen sonra I. Şuppiluliuma'nın Aštata'yı ele geçirdiği bilinmektedir. Bununla birlikte, bu bölgenin nasıl ele geçirildiğine, askeri ya da diplomatik yöntemlerden hangisine başvurulduğuna ilişkin belgelerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Tahttaki ilk yıllarında ülkesinin dört bir yanında çıkan isyanlar nedeniyle II. Murşili, babası Şuppiluliuma'dan kalan toprakları korumaya odaklanmıştır. Küçük yaşta tahta geçen bu genç kral, Kuzey Suriye'deki isyanları bastırdıktan sonra, dokuzuncu hükümdarlık yılında Aštata'ya gelerek burada bir kale inşa etmiş ve bir askeri garnizon yerleştirmiştir¹². Muhtemelen I. Şuppiluliuma döneminden beri gözlemlenen Orta Asur Devleti'nin yükselişi bu dönemde de devam etmiştir. Bu bağlamda stratejik bir konuma sahip olan Aštata'da II. Murşili'nin bazı tedbirler alması gerekmektedir. Asur'un yayılmasına karşı bir karakol olarak kullanılan Aštata, bir süre sonra Hititlerin Kuzey Suriye'deki temsilcisi olan Karkamış krallığına devredilmiş ve burası DUMU.LUGAL "kral oğlu, prens" unvanlı kişiler tarafından denetlenmiştir. Aštata'nın Hitit egemenliğinden hemen önce sahip olduğu kentler üzerindeki hakimiyetini koruyup korumadığına dair net bilgiler bulunmamakla birlikte, Hititlere vergisini ödeyen bir vassal ülke olarak varlığını sürmüştür. II. Murşili'nin üvey annesi Babilli Tavannanna Malnigal hakkındaki dua metninde, Aštata gümüşünden¹³ söz edilmektedir. Bahsi geçen gümüş, Aštata'nın Hititlere ödediği vergiye karşılık geliyor olmalıdır.

II. Aštata'nın konumu

Aštata'nın konumu hakkında, Hitit kralı I. Şuppiluliuma ile Mitanni/ Hanigalbat kralı Şattivaza arasında yapılan antlaşmada adı geçen Aštata şehirleri hakkında kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Arkeolojik ve yazılı belgelere dayalı çalışmalar sayesinde, bu yerlerin konumu kısmen belirlenmektedir. Ekalte'nin yeri, yazılı belgelere dayanarak kesin olarak tespit edilmekte ve Emar'ın yaklaşık 30 km kuzeyinde, Fırat'ın doğusundaki bugünkü Tell Munbaka'ya yerleştirilmektedir. Şu anda bu bölgede sınırlı sayıda çivi yazılı tablet ele geçirilmiştir¹⁴. Ancak, bu tabletlerde Emar önemli bir merkez olarak anıldığı halde, Hititlerin varlığına, Emar'ın veya Aštata'nın üstün

¹¹ Cohen 2019, s.281.

¹² KBo 4, 4 II 67+ II 60/61; Klengel 1970, s.89; Archi 2014, s.143; Cohen 2019, s.281.

¹³ Singer 2002, s.74; RGTC 6, s. 48-49; KUB 14.4.IV: 16.

¹⁴ RGTC 12, s.xxi.

konumuna dair bir ifade bulunmamaktadır. Bununla birlikte, burada saray yapılarına rastlanmaması, Ekalte'nin *hazannu* (şehir yöneticisi) tarafından yönetilmiş olabileceği¹⁵ görüşlerini desteklemektedir. Diğer bir Aštata şehri olan Terqa, arkeolojik çalışmalar ve yazılı belgelere dayalı olarak Tell Aşara'ya yerleştirilmektedir. MÖ. 18. yüzyılda Kassit etkisindeki Hana hanedanlığı tarafından yönetilen Terqa, bir dönem Mitanni Devleti'nin egemenliği altına girmiştir. Ancak, Terqa'da bulunan çivi yazılı belgelerde Emar veya Aštata'nın üstünlüğünden söz edilmemektedir. Diğer taraftan, genel kabul gören Emar merkezli olduğu düşünülen Aštata ülkesinin, Ekalte ve Ahuna gibi daha yakın şehirlerine kıyasla Terqa'nın oldukça güneyde bulunması, Aštata'nın bu kadar geniş bir alana yayılamayacağını ve Fırat'ın bir kolu olan Balih Nehri civarında başka bir Terqa'nın aranması¹⁶ gerektiğini düşündürmüştür. Ancak, Aštata ülkesinin özel bir durumu vardır; bu ülke, Kas Devleti ile Fırat üzerinden bağlantının sağlandığı bir konumda yer aldığından stratejik bir öneme sahiptir. Hititler ve Kaslar arasındaki müttefiklik anlaşması göz önüne alındığında, Aštata gibi güvenli bir bağlantının var olması gerekmektedir. Hititlerin bölgede güçlenip Mitanni'nin gücünü kırmalarının ardından, Asur'un etkisiyle bölgede siyasi koşullar ve sınırlar değişmiştir. Bu sebeple, Aštata'nın merkezi yönetiminden uzakta bulunan Terqa'nın zamanla Aštata kontrolünden çıkmış olması muhtemeldir. Buradaki belgeler, Mitanni egemenliği öncesine ait olduğundan, Aštata'dan söz etmemesi olağandır.

Aštata'nın bir başka kenti olan Ahuna, Eski Babil Dönemi belgelerinden tanınmakta¹⁷, fakat yeri kesin olarak bilinmemektedir. Bu yerin Balih Nehri civarında olduğu düşünülerek Tell Seman önerisi yapılmıştır¹⁸. Antlaşma metninde, kırık kısımda olması gereken kent adı için birkaç öneri sunulmuştur. Bu öneriler arasında, en fazla destek göreni Emar yani Aštata şehir adıdır. En azından Aštata bölgesinde bulunduğu bilinen ve zengin bir arşive sahip olan Emar şehrinin, Aštata'ya ait şehirler listesinde bulunması beklenmektedir. Bunun dışında Cohen, Balih yakınlarında bulunan Tell Bia'ya yerleştirilen Tuttul'u alternatif bir öneri olarak sunmaktadır¹⁹. Tüm bu ifadeler, Aštata ülkesinin, Hitit hakimiyeti öncesindeki, coğrafi yapısı hakkında bir anlayış geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

Asurlulara karşı önemli bir sınır bölgesi olduğu düşünülen Aštata kentinin konumu hakkında yapılan araştırmalar devam etmektedir. Hatta bu yerin, bir şehir mi yoksa sadece ülke mi olduğu konusu bile tartışmalıdır²⁰. Aštata'nın konumuyla ilgili birkaç aday öne sürülmektedir. Bunlardan biri, Emar/ Meskene'nin yaklaşık 10 km aşağısında bulunan Tell Faq'ūs'tur²¹, ancak bu yerin küçük bir arkeolojik alan olması, bu olasılığı azaltmaktadır. Bu yerin muhtemelen sadece askeri bir istasyon veya sınır karakolu olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bazı bilim insanları, buranın II.

¹⁵ Yamada 2015, s.280.

¹⁶ Cohen 2019, s.286.

¹⁷ Cohen 2017, s.306.

¹⁸ Yamada 2015, s.276; Fakat RGTC 6, s.3'te Ahuna için farklı konumlandırmalar da mevcuttur.

¹⁹ Cohen 2019, s.288.

²⁰ Archi 2014, s.144.

²¹ Yamada 1994, s.267, dipnot 35; RGTC 12/2, s.44; Cohen 2019, s.289.

Murşili'nin inşa ettirdiği kale olabileceğini kabul etmektedir²². Ayrıca, bir ara Emar ve Ekalte'nin kuzeyinde bulunan Tell el-Qıtar höyüğünün de Aštata'nın konumu için bir aday olabileceği²³ iddia edilmiştir. Ancak, burada ele geçen bir tablette Anadolu hiyeroglifli mühür baskısı bulunmuş ve Tell el-Qıtar'ın aslında başka bir adla, Tilapanu olarak anıldığı kısa sürede anlaşılmıştır²⁴. Bununla birlikte, buranın da Aštata ülkesine veya bölgesine dahil olan küçük bir yerleşim olduğu ortaya çıkmaktadır.

Aštata şehri için öne sürülen en uygun aday, pek çok soru işaretlerini beraberinde getirmesine rağmen Emar/ Meskene olarak kabul edilmektedir²⁵. Emar yer adı, Ebla, Alalah, Ugarit, Ekalte, Eski Babil ve Eski Hitit dönemi belgelerinde geçmektedir. Fırat'ın batısında, Karkamış kentinin yaklaşık 100 km güneyinde bulunan Meskene'de 1972-76 yılları arasında J.C. Margueron liderliğindeki ekip tarafından kurtarma kazısı yapılmıştır. Fırat üzerinde inşa edilen Tabqa barajı sahasında yer alan Meskene höyüğünde gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar ve bulunan arşivler, buranın diğer çivi yazılı belgelerden adı önceden bilinen Emar şehri olduğunu kanıtlamıştır²⁶. Bu kazı sırasında, tapınak, tapınak kütüphanesi, konutlar ve yaklaşık 2 bin civarındaki tablet²⁷ günışığına çıkarılmıştır. Emar tabletlerinin dili çoğunlukla Akadca olmak üzere Sumerce, Hititçe ve Hurricidir. Bu belgeler MÖ. 14. yüzyıldan Emar'ın yıkıldığı MÖ. 1180'li yıllara kadar tarihlenebilir²⁸, ancak bazı tabletlerin tarihlendirilmesi sorunludur.

70'lerdeki kurtarma kazısından sonra 1996-2004 yılları arasında höyükte yeniden kazılar yapılmıştır. Emar'da bulunan Karkamış kralı Şahurunuva ve veliahdı İni-Teşup'a ait mühür baskılarıyla²⁹ birlikte çeşitli yazılı belgeler, Karkamış aracılığındaki Hitit egemenliğinin varlığını göstermektedir. Ayrıca, Hititlerin Emar'da yerel bir hanedanlığın³⁰ yönetimini de benimsemiş olabilecekleri düşünülmektedir. Burada yaklaşık aynı dönemlere ait, hem yerel yöneticilerin kullandığı Suriye tipi hem de Hitit yöneticilerinin kullandığı Suriye- Hitit yazı tipinde tabletlerin bulunması³¹ dikkat çekicidir. Fakat yerel yöneticilere ve Hitit yönetimine ait bu belgelerde, birbirlerinin varlığından herhangi bir şekilde bahsedilmemektedir. Hititlerin Emar metinlerinde geçen UGULA.KALAM.MA "ülkenin gözetmeni" unvanlı kişiler aracılığıyla buradaki yönetimi sağladıkları anlaşılmaktadır. Yerel yöneticilerin yanı sıra Emar'da yaşlılardan

²² Cohen 2019, s.289.

²³ Adamthwaite 2001, s.22-224.

²⁴ Margueron ve Boutte 1995, s.134; Cohen 2019, s.289.

²⁵ Goetze 1953, s.61; Yamada 1994, s.267; Cohen 2019, s.289; Archi 2014, s.144.

²⁶ Margueron ve Boutte 1995, s.126.

²⁷ Baraj suyunun höyüğü sıyırmasıyla ortaya çıkan tabletler köylülerce bulunup satılmış, tabletler çeşitli müze ve özel koleksiyonlara dağılmıştır. Kazıdan gelenler Halep Müzesi'nde 1100, diğerleri Kudüs'te Bible Land Museum'da 32, İngiltere'deki bir koleksiyon'da 10, ABD'de iki koleksiyonda 8, Japonya'da Hirayama koleksiyonunda 50, İtalya'da 2 tane şeklindedir.

²⁸ Fleming 1992, s.63.

²⁹ Yamada 2015, s.277.

³⁰ Yamada 2015, s.277: Bu hanedanlığın MÖ. 14. yy'dan beri var olan bir hanedanlık olarak değerlendirmektedir.

³¹ Cohen 2013, s. 282.

oluşan bir meclisin³² de zaman zaman aktif rol oynadığı çivi yazılı belgelerde görülmektedir. Ayrıca idari ve temsili sorumluluklarla donatılmış, Hitit belgelerinde Sumerce DUMU LUGAL ve Ugarit belgelerinde Akadca *mār šarri* yani “kral oğlu”³³ olarak adlandırılan yüksek memurların varlığıyla merkezi otorite sağlanmış ve muhtemelen Emar’daki yerel yöneticilerin denetimi amaçlanmıştır. Hititler, Emar’ın yönetimine aktif olarak dahil olmuş ve günlük yaşamın çeşitli yönlerine müdahale etmişlerdir. Belgelerdeki isimler ve mühürler, Hititlerin, kült yönetiminden davaların görülüp denetlenmesine kadar önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Hititler, Emar’ı Karkamış’ın denetimine bağlayarak otoritesini sağlamış ve diğer yandan yerel yönetimin etkinliklerine devam ettiği karma bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. Ancak, Emar yer adının Eski Hitit kaynaklarında geçmesine rağmen Hititlerin bölgede hakimiyet kurduğu İmparatorluk Devrine tarihlenen Hattuša belgelerinde yer almaması dikkat çekicidir. Bu durumun sebebi, henüz Emar adının bulunduğu imparatorluk belgelerinde geçen bir tablet grubuna rastlanmaması olabilir. Ya da en uygun alternatif, Emar adı yerine, bu dönemin Hitit kaynaklarında başka bir adla, örneğin Aštata olarak anılmış olmasıdır.

Bölgede, Aštata’yı yerleştirebilecek, arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan bir başka büyük devlet arşiv merkezinin bulunmaması, Meskene’yi Aštata’nın konumu için şimdilik güçlü bir aday yapmaktadır. Aksi takdirde, Hitit kontrolünde olan ve zengin bir arşive sahip Emar’ın Hitit belgelerinde neden geçmediğini açıklamak pek mümkün olamayacaktır. Emar arşivleri, bu tespitin doğruluğunu göstermesi açısından önemli bir rehber olacaktır. Üstelik Emar metinlerinde Aštata yer adı sadece iki tablette geçmektedir. Bunlardan ilki Karkamış genel valisi³⁴ İni-Teşup’a ait bir ferman (msk.7375) olup oldukça hasarlıdır ve Aštata’nın geçtiği bağlam net olarak anlaşılmaz³⁵. Buna karşın, bir diğer belge olan Emar’ın önemli şahsiyetlerinden kâhin Zū-Bala’nın mülkü hakkında Hattuša’dan gönderilen mektup (msk.73.1097)³⁶ bu eşitliğe işaret etmektedir. Emar belgelerinde sıkça geçen Zū-Bala, bu mektupta LÚ AZU LÚ URU Aštata ifadesiyle yani “Aštatalı kâhin” olarak tanımlanmaktadır. Zū-Bala’nın birkaç neslinin Emar belgelerinde izlenebilmesi, bu kişinin Emar’ın yerlilerinden olduğunu göstermektedir³⁷. Bu mektup, Emar’ın yerine Aštata yer adının kullanıldığını göstermesi açısından önemli bir başlangıç olsa da tek başına yine de yeterli değildir.

Dini belgelerden, Hititlerin bazı Suriye tanrılarını benimsedikleri ve bayramlarını kutladıkları anlaşılmaktadır. Bunlardan biri, en eski Ebla tabletlerinden bilinen ve

³² Margueron ve Boutte 1995, s.128; Van Exel 2010, s.69.

³³ Taş 2008, s.123: Bu ifadenin kimi zaman gerçekten kralın çocukları için kullanılmayıp yüksek rütbeli memurlar için kullanıldığı düşünülmektedir.

³⁴ Yamada 1998, s.325: Emar belgelerine göre, Zū-Bala’nın hem Karkamış krallarıyla hem de Hitit kralıyla yakın ilişkileri söz konusuydu.

³⁵ Cohen 2019, s.282; Emar VI, 19.

³⁶ Hagenbuchner 1989, s.43, Nr. 23; Yamada 1998, s.325; Salvini-Trémouille 2003, s.226; Hoffner 2009, s.367-371.

³⁷ Yamada 1998, s.330; Cohen 2005, s.224.

Aštata için önemli bir ilah olan İşhara'dır³⁸. Bereket, şıfa ve yeraltı dünyasıyla³⁹ ilişkilendirilen bu tanrıça için yılın belli zamanlarında Hattuřa'da bayramlar düzenlenmiştir. Bu bayram ritüellerinin Aštata usulünde gerçekleştirilebilmesi için buradan bir rahip dahi getirilmiştir⁴⁰. Hattuřa'ya seyahat eden rahibin Emar'da birçok belgede adı geçen ve bazı ayrıcalıklara sahip olduğu bilinen Zū-Bala ya da onun aile üyelerinden biri olabileceğine dair yorumlar bulunmaktadır⁴¹. Emar'da bulunan belgeler arasında Hititçe yazılmış bazı kehanet metinleri de bulunmaktadır ki kehanetlerin kaydedilen uygulanış teknikleri Suriye geleneklerine dayanmaktadır⁴². Kendi kehanet tekniklerini Hititçe yazmalarının maksadı, belki de Hititlerin yukarıdaki bahsedilen taleplerinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra, Boėazköy'de bulunan bir karaciğer fal metni olan KUB 5.6+ KUB 18.54+ KBo 53.103+ KUB 50.123'te, Aštata tarzı ritüellerden, Aštata'lı rahibin yürüttüğü Aštata tarzındaki kehanetten söz edilmiştir⁴³. Tüm bunlar, hem Aštata- Hitit ilişkisini hem de Aštata- Emar ilişkisini destekleyecek niteliktedir.

ivi yazılı belgeler, Emar şehrini çok alışkan tüccarlara sahip bir ticaret merkezi olarak tanıtmaktadır. MÖ. 13. yüzyılda Suriye'nin Akdeniz'deki önemli ticaret merkezi olan Ugarit'ten (Ras şamra) ıkarılan belgelerde, Aštata ve Emar aynı dönemde sık sık geçmektedir⁴⁴. Muhtemelen Ugaritli bir tüccar olan Dagan-Bēlu, Emar'a gitmiş ve buradan şipti-Ba'al adında birine mektup göndermiştir. Bu mektupta⁴⁵, Ugarit tanrıları ve tanrı Ea ile DINGIR.MEŐ řa KUR *E-mar* "Emar ülkesinin tanrılarının" koruyuculuğundan bahsedilmektedir. Dagan-Bēlu, Ugarit'te önemli bir tüccar olan ve kişisel arşivi bulunan Urtenu'ya gönderdiği bir başka mektupta⁴⁶ ise bu sefer Ugarit tanrıları ve tanrı Ea ile birlikte DINGIR.MEŐ řa KUR *Aő-ta-ta* "Aštata ülkesinin tanrılarının" koruyuculuğundan söz etmektedir. Emar ve Aštata eşitliği doğruysa, bu mektuplardan, tıpkı Alalah- Mukiš⁴⁷ ya da Nuhaőše- Amie/ Ammiya⁴⁸ bölgelerinde olduğu gibi, bu iki yer adının birbirlerinin yerine kullanıldığı ve aslında Dagan-Bēlu'nun aynı yerin tanrılarının koruyuculuğunu istediği sonucu çıkmaktadır.

Emar ile eşitliği bir yana, Aštata ile ilgili pek çok konuda tartışma ve sorular bulunmaktadır. I şuppiluliuma ile Mitanni kralı şattivaza arasındaki antlaşma dışında, Aštata'nın bazı şehirlere sahip, Hitit ve Mitanni devletlerinden bağımsız komşu bir lke

³⁸ Murat 2009, s.174.

³⁹ Arıkan 2017, s.61.

⁴⁰ Archi 2014, s.147

⁴¹ Archi 2014, s.147.

⁴² Archi 2014, s.151.

⁴³ Beckman vd. 2011, s.183-189.

⁴⁴ Cohen 2019, s.283.

⁴⁵ RSO VII, 30.

⁴⁶ RSO VII, 31.

⁴⁷ RGTC 6, s.275.

⁴⁸ Astour 1969, s.385: İdrimi'nin heykel yazıtında, hakim olunan yerlerden söz edilirken, Nuhaőše adının geçmemesi ve aynı bölgeyi tanımlayan Ammie yer adının kullanılması, bu ikisinin aynı coğrafi alanı tanımladığını düşündürmüştür.

olduğunu gösteren herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Emar arşivlerinde, Aštata ülkesinin sahip olduğu sözü edilen şehirler arasında sadece Ekalte'nin adı geçmekte burada Emar'ın herhangi bir hakimiyeti görülmemektedir. Ahuna ve Terqa şehir adları ya da bu yerler üzerindeki hakimiyetini gösterecek bir ima henüz Emar arşivlerinde geçmemektedir. Ekalte'de ele geçen çivi yazılı belgelerdeyse Emar yer adı bulunsa da aynı şekilde Emar'ın üstünlüğünü gösteren bir ifadeyle karşılaşılmamaktadır. Üstelik Ekalte belgelerinde ne Aštata'nın bölgedeki hâkimiyetinden ne de bu yer adından bahsedilmektedir. Sadece Emar ve Ekalte arşivlerinde değil, Terqa arşivlerinde de Emar ya da Aštata'dan ve Aštata'nın hakimiyetinden söz edilmemektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, bazı uzmanlar Aštata'nın Tell Aşara'ya kadar uzak bir yerde hakimiyet kuramayacağından söz konusu Terqa'nın Tell Aşara'da bulunan Terqa ile aynı yer olmayacağı ve dolayısıyla başka yerde, Balih nehri yakınlarında aranması gerektiğini savunmaktadır. Fakat, zaten Aštata'nın bu geniş topraklardaki egemenliği çok kısa sürmüş olmalıdır. Ayrıca hem Ekalte hem de Terqa'daki belgeler, Aštata'nın bölgede egemen olmadan önceki dönemlerine ait olduğu için bu kayıtlarda Aštata ve üstünlüğünden söz edilmemiş olması olağan karşılanmalıdır. Diğer yandan Aštata'nın Ekalte, Ahuna ve Terqa üzerindeki hakimiyeti sadece Hitit kralı I. Şuppiluliuma ile Şattivaza arasındaki antlaşmadan bilinmektedir. Bu durumu teyit edebileceğimiz başka kaynaklar maalesef henüz bulunmamaktadır.

III. Hitit Yönetimindeki Aštata Bölgesi

Hititlerin Kuzey Suriye'de güçlenmesi, zamanla Mitanni Devletinin zayıflamasına ve sonunda Asurlular tarafından tamamen yıkılmasına sebep olmuştur. Mitanni'nin eski toprakları üzerinde genişleyen Hititler ile Asurlular arasında bölgede çekişmeler yaşanmıştır. Çekişmelerin odak noktasından biri de Aštata bölgesi olmuştur. Başta Hitit belgelerinde olmak üzere çivi yazılı belgelerde geçen, hem URU “şehir” ve KUR “ülke” belirteçleriyle tanımlanan Aštata, aynı zamanda bir bölgeyi belirtmek için de kullanılmış olmalıdır. Cohen'e göre, Aštata ülkesinin varlığının yanı sıra, bir ara Hitit- Mitanni sınırını da oluşturan Fırat'ın ötesindeki tüm topraklara Aštata adı verilmiştir⁴⁹. Hitit kralı I. Şuppiluliuma ile Mitanni kralı Şattivaza arasındaki antlaşmada adı geçen Ahuna, Ekalte ve Terqa bu bölgede bulunan diğer şehirlerdir. Bu bağlamda, bu şehirler kesinlikle bir konfederasyonun parçası değil, aksine Aštata bölgesinde bulunan birbirinden bağımsız bölgesel yönetimlere sahip şehir devletleridir. Bu durum Emar, Ekalte ve Terqa'daki çalışmalarda Aštata himayesine dair bir kanıtın bulunmamasını açıklamaktadır.

Aštata bölgesinde bulunan yerler, zaman içinde Hitit, Babil ve Asur devletlerinin egemenliği altına girmiştir. Ancak, Hitit egemenliğindeki Aštata bölgesinin sınırları ve zamanla oluşan değişimler net bir şekilde belirlenememiştir. Bu konunun tespiti, Hititlerin güney ve güneydoğudaki etki alanının ne kadar ileriye uzandığını da açıklığa kavuşturacaktır. Asur'un bölgedeki yayılcılığı göz önüne alındığında, Aštata'nın sınırlarının aynı kalması pek olası görünmemektedir. Hatta Hitit egemenliğine

⁴⁹ Cohen 2019, s.283 ve 291.

geçmeden önce bile, Aštata'nın topraklarının özellikle güneyini kısmen kaybettiği söylenebilir. Konuyla ilgili belgeler net bir bilgi sunmasa da bazı arkeolojik bulgular ve çivi yazılı belgelerdeki ipuçları, bölgede sadece Asur- Hitit değil, aynı zamanda Asur-Babil/ Kassit mücadelesinin⁵⁰ de yaşandığına işaret etmektedir. Kassit ve Hitit Devletleri arasında çatışmanın yaşanmamasının nedeni, Asur Devletinin Hitit topraklarına karşı ilerlemesi ve Kassit'in Asur'a karşı bölgede etki alanını genişletmeye çalışmasıdır. Aštata'ya ait yerler arasında görülen Terqa'da, MÖ. 18. yüzyılda Kassit etkisi altında olan Hana hanedanlığının yükseldiği görülmektedir. Bölge uzun bir süre boyunca Kassit kontrolü altında kalmış ve sonra Mitanniler bölgeye hâkim olmuştur. Hitit İmparatorluk Döneminde I. Şuppiluliuma liderliğindeki Suriye seferleriyle birlikte Mitannilerin gücü zayıflamış ve Asurlular tarafından tamamen ortadan kaldırılmıştır. Tüm bu çatışmaların ardından bölgede Asur Devleti hakimiyeti sağlamıştır. Ancak, Terqa'nın yaklaşık 10 km güneyinde bulunan Marvaniye'de II. Kadaşman-Enlil'e ait idari bir tablet⁵¹ ortaya çıkarılmış olup, bu tablet buradaki Kassit egemenliğini göstermektedir. Zaman içinde, Kassit- Asur çatışması sonunda bölge, Asur kontrolüne girmeye başlamıştır. Özellikle Geç Asur döneminde burası tamamen Asur etkisi altına girmiştir. Siyasi dinamiklerin hızla değiştiği bu dönemde, Hititler, bir ara Kassit Devletiyle güneyden komşu olmuş ve sağlam dostluklar kurmuşlardır. III. Hattuşili döneminde, Hititlerin bölgedeki sınırları Tuttul'a kadar gerilemiştir. Hitit kralı, Kassit kralı II. Kadaşman-Enlil'e yazdığı mektupta⁵², Kassit elçilerinin Ahlamu saldırılarına karşı en yakın Tuttul'da karşılayabileceğinden bahsetmiştir. Aštata bölgesinde sınırlar hızla değişmiş ve en güneyde günümüzdeki Tell Bia olan Tuttul'a kadar çekilmiş, ancak artık çivi yazılı belgelerde Aštata ülkesi adlandırılması görülmemeye başlamıştır. Şu an için Hititlerin bu bölgenin daha güneyine yayıldığına dair herhangi bir belge bulunmamaktadır⁵³. Fakat III. Hattuşili döneminden itibaren Hititler, Asur'un baskılarına dayanamayarak Fırat Nehri'nin doğusundaki topraklardan geri çekilmeye başlamıştır⁵⁴. Emar belgelerinden başka, bu durumu en iyi gösteren kanıt, eski adı bilinmeyen ve bugün Esad Barajı altında kalan Tell Fray'daki buluntulardır. Emar kentinin 25 kilometre güneyinde bulunan bu höyükte, III. Hattuşili ve eşi kraliçe Puduhepa'ya ait Hititçe yazıtlı bir mühür ele geçirilmiştir⁵⁵. Bu mühür, tek başına yeterli olmasa da III. Hattuşili döneminde bölgede Hitit varlığını kanıtlamak için önemli bir ipucu sağlamaktadır.

IV. Tuthaliya döneminde Asur'un baskısı daha belirgin hale gelmiştir. Aynı dönemde, çağdaşı I. Tukulti-Ninurta'nın liderliğinde Asur Devleti, Alşi, İšuva Mitanni/ Hanigalbat ülkeleri ile Karkamış'ın bazı topraklarında etkinliğini artırmıştır. IV. Tuthaliya, Hitit topraklarına yönelik genişleme politikasını izleyen I. Tukulti-Ninurta'ya

⁵⁰ Rouault 2009.

⁵¹ Rouault 2009, s.139; Cohen 2019, s.287.

⁵² Hagenbuchner 1989, s.281-300; Beckman 1999, s.138-143; KBo 1.10+ KUB 3.72 Öy. 42-43.

⁵³ Yamada 1994, s.267.

⁵⁴ Archi 1980, s.32.

⁵⁵ Yamada 1994, s.267;

yazdığı mektubunda⁵⁶, Asur kralına Hitit bölgesindeki artan askeri faaliyetlerinden dolayı sitemlerini dile getirmiştir. Muhtemelen II. Şattivaza'ya ait bir Mitanni kralının mektubunda⁵⁷, Asurlulara karşı Hititlerden yardım talep edilmiş ve Asur kralının Hitit devleti aleyhinde saldırı hazırlıkları yaptığı ifade edilmiştir. Hitit- Asur arasındaki bu gerilim, iki devletin Nihriya bölgesinde patlak veren çatışmasına⁵⁸ dönüşmüştür. Asur kralı I. Tukulti-Ninurta'nın Ugarit kralına (muhtemelen İbiranu) hitaben yazdığı ve Hitit toprakları üzerindeki hakimiyetini vurgulayarak anlattığı mektubundan⁵⁹ bu savaşın detaylarına ulaşılmaktadır. III. Hattuşili döneminden beri bölgede barışçıl bir politika izleyen Hititler, Asur'un yayılmacı politikalarıyla karşı karşıya gelmişlerdir. Ancak, tüm bu çatışma ve rekabet ortamına rağmen, Hititler, savaşın yaratacağı olumsuz sonuçlardan kaçınmak için Asur ile iyi ilişkiler kurmaya ve barışı sürdürmeye odaklanmışlardır. Bununla birlikte Asur, bölgedeki yayılma politikasına devam etmiştir.

Tüm bu gelişmeler, bölgedeki coğrafi ve politik değişimlerin hızını açıkça göstermektedir. Aštata ülkesi veya bölgesi açısından değerlendirildiğinde, Mitanni'nin kontrolü altındayken kısa bir süre bağımsız bir konuma gelmiş, ancak en nihayetinde toprakları giderek Hitit hakimiyetine girmiştir. Asur'un genişlemesi ve ardından gelen Kassit etkisiyle, Aštata'nın eski toprakları bu üç devlet elinde parçalanmış görünmektedir. Sonuç olarak, bazı yazılı belgeler, Emar merkezli Aštata'nın sonunda Asur kontrolüne girdiğini ima etmektedir. Emar'da bir otorite boşluğunun ortaya çıkmasıyla birlikte, Emar'ın Hititlere olan bağlılığında çözümler yaşanmıştır. Hitit İmparatorluğu'nun sona ermesinden sonra Karkamış'taki kontrol de iyice zayıflamış ve bağımsız kalan Emar kenti, bir süre daha varlığını sürdürmüştür. Tell Hammam et-Türkmen'in yaklaşık 2 kilometre güneyindeki Tell Sabi Abyad'da bulunan ve Asur-Nirari'nin 2. yılına, MÖ. 1190 yılına tarihlenen Asur valisi İli-pada'nın yayınlanmamış mektubunda (T 96-1), Emar yetkilisi yani ^{LÜ}UGULA olan Aḫī-Malik'in, önceki yetkililerin aksine, Samice bir ad taşınması, Emar'ın bağımsız hareket ettiğine işaret olarak değerlendirilmektedir⁶⁰. Aḫī-Malik'in adının Hitit mektuplarında hiçbir vekil ya da Hitit yetkilisiyle birlikte geçmemesi⁶¹ ve ayrıca ilk başlarda kendisinden önceki Emar gözetmeni Laheia'nın mührünü kullanmış olabilmesi⁶², bu düşüncüyü güçlendirmektedir. Bir diğer Asur kaynağı olan RE 19'daki belgede, Emarlı Madgal-Dagal'ın adı geçmektedir. Bu belge, Asur kralı Ninurta-Apil-Ekur'un (MÖ. 1181 ± 1169) saltanat yıllarında yazılmıştır ve Emar'ın bu dönemdeki varlığının somut bir kanıtını sunmaktadır⁶³. Emar'ın ne zaman son bulduğu ise neredeyse kesinlikle bilinen bir konudur. Açık bir şekilde tarihlendirilmiş olan Emar 26 numaralı vade senedi, Kassit

⁵⁶ KUB 3, 74.

⁵⁷ IBoT 1, 34.

⁵⁸ Yamada 2011, s.202.

⁵⁹ RSO VII 46; RS 34.165.

⁶⁰ Cohen- L'Alfonso 2008, s.15; Cohen 2013, s.284.

⁶¹ Cohen 2012, s.16.

⁶² Cohen 2012, s.18: Aḫī-Malik, Laheia'dan yetkileri zorla alarak onun mührünü bir süre kullanmış olabilir.

⁶³ Cohen- L'Alfonso 2008, s.14.

kralı Meli-šihu'nun 2. hükümdarlık yılı olan MÖ. 1175 tarihini vermektedir⁶⁴. Bu belge, yıkım seviyesinde bulunması, yer aldığı arşivin kısa ömürlü olması değerlendirildiğinde, Emar'ın tarih sahnesinden silinmesinden en az birkaç yıl öncesinde düzenlenmiş olmalıdır.

Sonuç

Aštata şehri için en uygun konumlandırma Meskene olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Hitit- Mitanni antlaşmasında belirtilen Aštata'ya ait şehirlerin aslında Aštata bölgesinde bulunduğu fikri en makul görüş olarak öne çıkmaktadır. Aksi taktirde, Emar, Ekalte ve Terqa gibi Aštata şehirlerinde, Aštata ya da Emar üstünlüğünü gösteren bir kanıtın olmaması açıklanamamaktadır. Ayrıca, Mitanni Devleti'nin yıkılması ve bölgedeki Asur baskısıyla değişen sınırlar, Asur, Hitit ve Kassit devletleri arasında parçalanmış bir Aštata bölgesinin oluşmasına yol açmıştır. III. Hattuşili döneminden itibaren Hititler, Fırat Nehri'nin doğusundan çekilmeye başlamış ve Aštata stratejik coğrafi konumundan ötürü önemini korumuştur. IV. Tuthaliya dönemine gelindiğinde ise Asur'un kuzeye doğru genişlemesi oldukça belirgindir ve bu durum o dönemin belgelerine de yansımıştır. Bu gelişmelerin sonucunda, Aštata Ülkesi ifadesi zamanla kullanılmamaya başlamıştır. Fakat Emar Hitit Devleti'nin sona ermesinden sonra bir süre daha varlığını sürdürebilmiştir. Daha sonrasında bölge, Asur kontrolü altına girmiş, Asur- Kassit çekişmesine Aramilerin göçleri eklenmiş ve Demir Çağı'nda, günümüzden çok daha karmaşık bir hale gelmiştir.

⁶⁴ Cohen 2013, s.289; Margueron ve Boutte 1995, s.127: MÖ. 1187 tarihi verilmektedir.

KAYNAKLAR

b. Modern Çalışmalar

- Adamthwaite 2001 M.R. Adamthwaite, *Late Hittite Emar: The Chronology, Synchronisms and Socio-Political Aspect of a Late Bronze Age Fortress Town*, Leuven: Peeters Press.
- Archi 1980 A. Archi, "Materiale Epigrafica Ittita da Tell Fray", *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici* 22, s. 31-32.
- Archi 2014 A. Archi, "Aštata: A Case of Hittite Imperial Religious Policy", *Journal of Ancient Near Eastern Religions* 14, s. 141-163.
- Arıkan 2017 Y. Arıkan, "Hitit Dininin Tarihi Gelişimi ve Hitit Panteonu", *Yaşar Coşkun'a Saygı Yazıları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, Kafkasya & Orta Asya Arkeoloji Araştırmaları Merkezi, s.41-72.
- Beckman 1999 G. M. Beckman, *Hittite Diplomatic Texts; 2nd Edition (SBL Writings from the Ancient World 7)*, Atlanta- Georgia, Scholars Press.
- Beckman vd. 2011 G. Beckman, T. Bryce ve E. Cline, *The Ahhiyawa Texts*, Society of Biblical Literature, Atlanta.
- Cohen 2005 Y. Cohen, "A Family Plot: Zu-Bala Family of Diviners and Hittite Administration in the Land of Aštata", *Act of the Vth International Congresses of Hittology Çorum, September 02-08,2002*, Aygül Süel (Yayına Hazırlayan), s.213-224.
- Cohen 2012 Y. Cohen, "Aḫī-Malik: The Last "overseer of the Land" in the City of Emar", K. Abraham ve J. Fleishman (Ed.), *Looking at the Ancient Near East and the Bible Through the Same Eyes*, CDL Pres, Bethesda- Maryland.
- Cohen 2013 Y. Cohen, "Problems in the History and Chronogy of Emar", *Kaskal* 10, s. 281- 294.
- Cohen 2017 Y. Cohen, "The Historical Geography of Hittite Syrian: Philology", M. Weeden ve L. Z. Ullmann (Ed.), *Hittite Landscape and Geography*, Handbook of Oriental Studies, s. 295- 310.
- Cohen 2019 Y. Cohen, "Forging an Empire: The Land of Aštata According to the Šattivaza Treaty (CTH 51) and Additional Sources", *De l'Argile au Numérique, Mélanges Assyriologiques en l'Honneur de D. Charpin*, Peeters: Leuven- Paris- Bristol, CT, s. 279-298.
- Cohen ve d'Alfonso 2008 Y. Cohen ve L. d'Alfonso, "The Duration of the Emar Archives and the Relative and Absolute Chronology of the City", L. d'Alfonso, Y. Cohen ve D. Sürenhagen (Ed.), *The City of Emar among the Late Bronze Age Empire. History,*

- Landschape and Society, Proceedings of the Konstanz Emar Conference 25-26.04.2006*: s. 3-25 AOAT 349, Münster: Ugarit- Verlag.
- Fleming 1992 D. Fleming, "A Limited Kingship: Late Bronze Emar in Ancient Syria", *Ugarit Forschungen* 24, s. 59- 71.
- Goetze 1953 A. Goetze, "An Old Babylonian Itinerary", *JCS* 7/2, s.51-82.
- Hagenbuchner 1989 A. Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter*, Teil 2, Heidelberg: Carl Winter- Universtäts Verlag.
- Hoffmann 1984 I. Hoffmann, *Der Erlaß Telepinus*, THeth 11, Heidelberg: Carl Winter- Universtäts Verlag.
- Hoffner 2009 H.A.Hoffner, *Letters from the Hittite Kingdom* (SBL Writings from the Ancient World 15), Atlanta, Society of Biblical Literature.
- Klengel 1970 H. Klengel, *Geschichte Syriens im 2. Jahrtausend V.U.Z. Teil 3: Historische Geographie und Allgemeine Darstellung*, Institut für Orientforschung, Veröffentlichung 40, Berlin.
- Margueron ve Boutte 1995, J.C. Margueron ve V. Boutte, "Emar, Capital of Aštata in the Fourteenth Century BCE", *The Biblical Archaeologist* 58/3, s.126-138.
- Miller 2007 J. Miller, "Joins and Duplicates among the Bogazköy Tablets (11-20)", *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie* 97, s. 125-132.
- Murat 2009 L. Murat, "Goddess Išhara", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 28/45, s. 159-190.
- Rouault 2009 O. Rouault, "Assyrians, Aramaeans and Babylonians: The Syrian Lower Middle Euphrates Valley at the End of the Bronze Age", *Syria* 86, s. 133-139.
- Salvini ve Trémouille 2003 M. Salvini ve M. C. Trémouille, "Les Textes Hittites de Meskéne/ Emar", *Studi Micenei ed Egeo Anatolici* 45/2, s. 225-271.
- Singer 2002 I. Singer, *Hittite Prayer*, Writing from the Ancient World Society of Biblical Literature, Brill, Leiden- Boston- Köln.
- Skaist 1998 A. Skaist, "The Chronology of the Legal Texts from Emar", *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie* 88, s.45-71.
- Taş 2008 İ. Taş, *Hitit Kralı IV. Tuthaliya*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Weidner 1923 E. Weidner, *Politische Dokumente aus Kleinasien*. Leipzig: J. C. Hinrichs Verlag.

Hitit Kaynaklarında Aštata Ülkesi ve Değişen Coğrafi Sınırları

- Van Exel 2010 V. J. van Exel, “Social Change at Emar: The Influence of the Hittite Occupation on Local Traditions”, *Revue d’Assyriologie et d’Archéologie Orientale* 104/1, s.65-86.
- Yamada 1994 M. Yamada, “Northern Border of the Land of Aštata”, *Acta Sumerologica* 16, s.261-268.
- Yamada 1998 M. Yamada, “The Family of Zū-Ba’la the Diviner and the Hittites”, *Israel Oriental Studies* XVIII, s.323-334.
- Yamada 2011 M. Yamada, “The Second Military Conflict Between ‘Assyria’ and ‘Hatti’ in the Reign of Tukulti-Ninurta I”, *Revue d’Assyriologie et d’Archéologie Orientale* 105, s.199-220.
- Yamada 2015 M. Yamada, “The Land of Aštata in the 14th Century B.C. Before the Hittite Conquest”, *Orientalia* 84/ 3, s.276-291.

KISALTMALAR

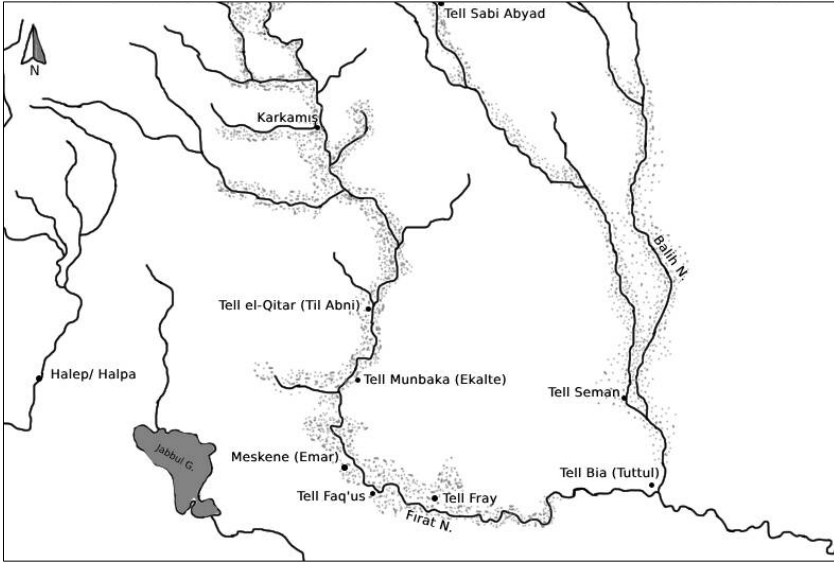
- Emar VI D. Arnaud, *Les Textes Sumériens et Accadiens*, Paris, 1986.
- IBoT İstanbul Arkeoloji Müzesinde Bulunan Boğazköy Tabletleri (= Boğazköy Tafeln im Archäologischen Museum zu İstanbul), İstanbul/ Ankara, 1944-1988, 4 cilt.
- KBo Keilschrifttexte aus Boghazköi (Leipzig/ Berlin 1961ff.; Bd. 1-72 [1916-2022])
- KUB Keilschrifturkunden aus Boghazköi (Berlin 1-34/ 1921- 1944; 35-60/ 1953-1990).
- RGTC 6 G. F. del Monte ve J. Tischler, *Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes 6: Die Orts und Gewässernamen der Hethitischen Texte*, Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1978.
- RGTC 12/2 J. A. B. Marin, *Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes 12: Die Orts und Gewässernamen der Texte aus Syrien im 2. Jt. V. Chr.*, Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 2001.
- RSO VII P. Bordreuil, *Ras Shamra Ougarit VII: Une Bibliothèque au Sud de la Ville*, Paris, 1991.

SUMMARY

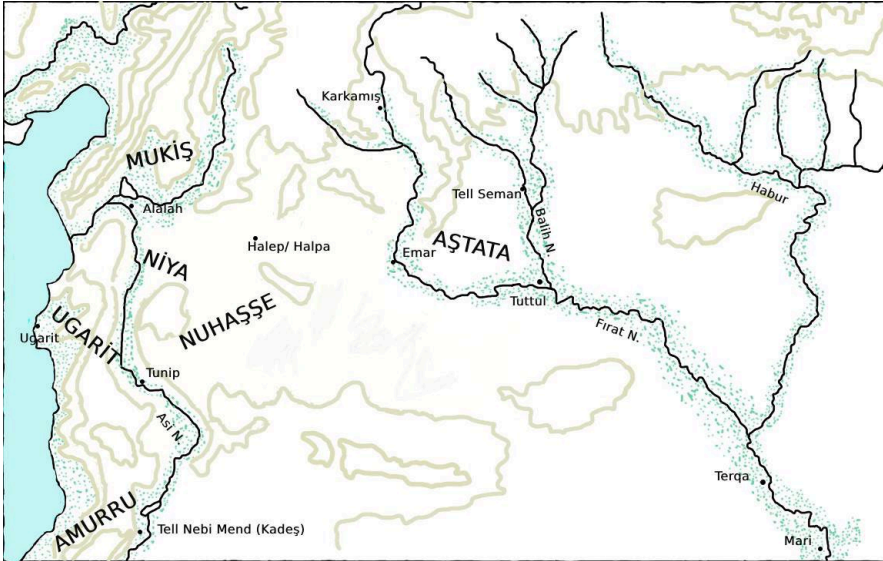
There is a series of debates about the location of Aštata, which is mentioned in Ancient Near Eastern sources both as a city and a country. However, the most suitable location for the city of Aštata is thought to be Meskene, known in ancient times as

Emar. While it is not possible to come to a definitive conclusion, some written documents suggest that Emar, a trade centre, and Aštata were used interchangeably and referred to the same place. In the Šattivaza treaty between the Hittite and Mitanni states, the borders of Aštata, the neighbour of Mitanni, are mentioned along with other cities such as Ekalte, Ahuna, Terqa, and another city with an unspecified name, totalling four cities. However, the geographical situation of Aštata mentioned in the treaty reflects the period just before the Hittite hegemony, After the control of Mitanni. Following the Hittite hegemony, changes occurred in the borders of Aštata, and consequently, in the Hittite borders, due to the expansionist policy pursued by Assyria in the region. In a letter written by Hittite king Hattušili III. to Kassite king Kadašman-Enlil II., mentioning that Babylonian envoys will be welcomed in Tuttul, it is indicated that the Hittites had control over Tuttul. However, there is no archaeological or philological evidence indicating Hittite dominance further south in the region. The disputes between Hittites and Assyrians, as well as between Assyrians and Kassites, also affected the borders, and the Hittites became neighbours with the Kassite state with which they had good relations. However, there is no evidence of an alliance between Kassites and Hittites against their common enemy, the Assyrians, as reflected in written documents. Apparently, the Hittites avoided engaging in a major war with the Assyrians and tried to maintain a peaceful atmosphere in the region. Nevertheless, the peace established during Hattušili III. period was disrupted by some conflicts. Consequently, although the Hittites took measures such as building fortresses in Aštata as a buffer zone against the Assyrian state, they began to withdraw from the east of the Euphrates River during the Hattušili III. period. After the end of the Mitanni State, the Assyrians continued to expand their territories against the Hittite State, and the Aštata country was most affected by this situation. Eventually, the name Aštata gradually ceased to be used in written documents.

HARİTALAR⁶⁵

Harita 1: Orta Fırat Bölgesi

Harita 2: Kuzey Suriye Bölgesi

⁶⁵ Çalışmadaki haritaların çizimi yazara aittir.